

kungens favorit. Bisgaard menar dessutom att det var Sigbrits sinne för affärer – ”rufferskans” kännetecken – som gav henne en plats vid kungens sida långt efter det att kärlekshistorien fått sitt tragiska slut.

Resonemangen framstår som rimliga för en modern läsare, men det är tveksamt om indicierna verkligen håller för att avgöra frågan om Dyvekes ursprung en gång för alla. Var det verkligen möjligt att ingen i Köpenhamn – förutom kungen själv – känt till vad det var för rörelse Sigbrit drevit i Nordens folkrikaste stad? Och när drottningens släkt hade full kännedom om förhållandet, varför framhärdade kungen med att hålla Sigbrit som ansvarig för hovets ekonomi? Frågetecknen kring Dyveke och mor Sigbrit dröjer sig kvar, trots Bisgaards pedagogiska försök att lösa mysteriet. Och kung Christian, som envist backade upp de båda kvinnorna trots omgivningens avsky, framstår även här som en gåta.

Svårigheten att ge en mer sammansatt bild av Christians II:s person beror förmodligen på den gamla sanningen att det är segraren som skriver historien. Gustav I (Vasa), som ledde det svenska upproret mot unionskungen, regerade i nästan fyrtio år och kunde som få andra härskare diktera bilden av sig själv – och samtidigt brännmärka sin företrädare som en gudlös tyrann. När Lars-Olof Larsson skrev sin biografi om kungens liv (*Gustav Vasa – landsfader eller tyrann?* 2002) fanns ett rikligt material att ösa ur, som Larsson kunde utnyttja för att skapa en röd tråd tvinnad av den svenske dynastens härsklystnad, egen nytta och oförsonliga sinnelag. För Bisgaard finns inte motsvarande källor att tillgå och hans porträtt av Christian måste därför bli lösare i konturerna och mindre entydigt. Arbetet ger likväl viktiga bidrag till nordisk historia och bilden av renässansfursten. Christian II fortsätter att fascinera och Lars Bisgaards bok framstår som den mest fullödiga skildring av dennes liv och gärning som över huvud taget torde vara möjlig.

Mats Hallenberg

| KAJSA BRILKMAN, MORTEN FINK-JENSEN & HANNE SANDERS (RED.): *Reformation i två riken. Reformationens historia och historiografi i Sverige och Danmark*, (Centrum för Öresundsstudier 38), Makadam förlag, Göteborg 2019, 302 s., 235 SEK.

Her er tale om en kærkommen publikation, især for dem, der underviser i reformationstidens historie. Antologien udgør et fint redskab, fordi den rydder op, systematiserer og sætter sagerne på plads. Bogen har en lang titel, der kunne have været længere endnu, da den ikke blot

handler om reformationens historie og historiografi, men også rummer en række studier af paradigmatisk art.

Redaktørerne er Kajsa Brilkman, Hanne Sanders og Morten Fink-Jensen, der sidder på hver deres side af Øresund, og hvoraf to er danske. Sanders har gennem sin stilling som professor ved Lunds Universitet samt sine studier i reformationen og religiøse kulturer i perioden frem til vækkelserne i 1800-tallet en fortrinlig baggrund for at formidle den svenske forskningshistorie på dansk. Både Sanders og Fink-Jensen er historikere, og begge arbejder de mere eller mindre som kirkehistorikere. Det er i det krydsfelt, bogen befinder sig. Der har gennem tiden været et anstrengt forhold mellem historikere og kirkehistorikere, eller mellem historikere og teologer som udøvere af kirkehistorie. Det bliver for Sveriges vedkommende ikke mindre kompliceret af, at der her findes en stor og fornem række forskere inden for den praktiske teologi. I den lidt ældre tradition defineredes praktisk teologi nemlig ikke som pastoralvidenskab eller empirisk teologi, men som studiet af kirkens og fromhedens praksisformer gennem tiden. I en kort periode var der tendenser til en lignende sprogbrug i Danmark – formodentlig efter svensk mønster.

Denne del af historiografien ligger i sikre hænder hos Martin Berntson fra Göteborg. Hanne Sanders beskriver forholdet mellem religion og reformation i et langt perspektiv. Morten Fink-Jensen tager sig af den danske tradition, hvor landet af fagets udøvere deltes mellem det, der kan benævnes henholdsvis integrationstypen og segregationstypen. Skulle man anlægge en af religion bestemt vinkel på sin forskning, eller skulle man snarere holde de to ting adskilte?

De tre første hovedpræsentationer har således hver deres afsæt, og netop med den stringens, de tre anlægger på historiografien, bliver man godt orienteret og ser nye brudlinjer og oversete sammenhænge. For den danske traditions historie er det nyttigt at følge bruddet med og efter J. Oskar Andersen og hans omfavelse af den erslevske, kildekritiske metode, fordi den linje omfatter så forskellige udøvere som P.G. Lindhardt og Bjørn Kornerup – mens den anden, der er mere interesseret i kirkehistorien som teologisk fag, bestemt ikke har mistet terræn og repræsenteres af protagonister som Leif Grane og Martin Schwarz Lausten. Begge retninger er blevet udfordret, og her peger Fink-Jensen ikke mindst på Alex Wittendorf og Ingela Kyrre, der med deres marxistisk prægede tilgang gennem kulturhistorien og fremhævelsen af det magiske verdensbillede kastede en brand ind i et teologisk miljø, der ellers hyggede sig så godt. Leif Grane lukkede ganske simpelt af for samtalen ved at afvise kontakt med folk, der ikke havde slidt sig gennem nøjagtig det samme, som han selv havde. Det kom der

ingen kalv ud af. Dog var det med til at åbne for en nyorientering, hvor såvel det konfessionelle som det rent politisk-økonomiske fik begrænset pladsen som fortolkningsparadigme.

Da Sanders og Fink-Jensen definerer reformationstiden forskelligt, kommer der en asymmetri i deres redegørelser. Sanders bevæger sig langt op i 1700-tallet og når at inddrage Daniel Lindmarks undersøgelser af svenskerne i Amerika. Fink-Jensen når knap til at behandle det, man kan kalde reformationens konsolideringsperiode, der i den anden halvdel af 1500-tallet især tegnes af en teolog som Niels Hemmingsen. Derved falder også en forsker som Jørgen Stenbæk uden for kredsen af historiens udøvere, mens den yngre kirkehistoriker Mattias Skat Sommer, der særligt har viet denne periode opmærksomhed, ikke nævnes i dette afsnit, men derimod i Kajsa Brillkmans.

Fink-Jensen inddrager de flerbindværker, der så dagens lys ved reformationens fejringen i 2017. Det er betegnende for situationen i de skandinaviske lande, at det blev Danmark, der fejrede reformationen stort og voldsomt, blandt andet fordi den kunne tjene som folie for hyldesten af velfærdsstaten. Fink-Jensen forsømmer for mig at se nogle vigtige områder i sin fremstilling. Ganske vist inddrager han litteraturhistorien, men han sætter i egentlig forstand kikkerten for det blinde øje, når det gælder kunsthistorien. Ganske vist rådes der i nogen grad bod på det i antologien med Laura Katrine Skinnebachs artikel om Rosenkrantzterne i Hornslet Kirke, men det enorme spinoff fra *Danmarks Kirkers* arbejde med en markant linje af forskere fra Otto Norn til Hugo Johannsen er helt udeladt. Diskussionen af den danske renæssance og den danske reformation i et internationalt perspektiv har her sat sig fornemme frugter i både publikationer, udstillinger og konferencer.

Den sidste af de historiografiske studier tager temperaturen på forskningen, afgrænser og påpeger forskningsfelter. Kajsa Brillkman spørger, hvor vi står i dag, men det er sådan set allerede antydnet af de tre første forfattere. Dog er bidragets begrænsede længde fint, hvis man har brug for et diskussionsoplæg.

Antologiens følgende historiske studier er i mindre grad fokuserede i forhold til den sammenhæng, der søgtes etableret i de første fire bidrag. De afspejler en række enkeltforskeres arbejdsområder, metoder og interesser. Steffie Schmidt sammenligner kirkeordinanserne i Sverige og Danmark og påpeger de forskellige historiske og politiske tendenser i dem. Gabriela Bjarne Larson analyserer donationer og inddragelse af doneret kirkegods i den tidlige svenske reformation, idet hun gør opmærksom på, at det sådan set kun var afkast i form af avling og rente, der tilfaldt kirkerne. Göran Malmstedt og Per Stobaeus

undersøger begge det ret tynde svenske kildemateriale med hensyn til, hvad man kan have vidst om de europæiske reformationer i Sverige. Var der overhovedet tale om andet end oprør og opløb, antiklerikalisme og nogen radikalisme? Og var det andet end rygter? Havde reformationen egentlige tilhængere og forkæmpere i Sverige? Det hænger sammen med det i Sverige hyppigt diskuterede spørgsmål, hvorvidt reformationen var velkommen, eller om den vakte modstand. Det er svært at afgøre, hvad ordene og holdningerne i kilderne dækker over. Måske betyder de det modsatte af, hvad historikerne har tillagt dem. Skal man vide det, må komparationen bredes ud til andre lande.

Mari Eyice præsenterer følelshistoriske perspektiver på to postiller fra den svenske reformation, hvorunder hun viser to forskellige tendenser, to verdenssyn, et optimistisk og et pessimistisk. Følelser er med Bourdieu socialt konstruerede og regulerede. Derfor er følelshistorisk læsning en interessant metode, der i Danmark ikke mindst har vist sig nyttig i kønsforskningen og analysen af adelsfruernes „følelsesproduktion“, men atter er tværfagligheden på det nordiske område ikke gennemført. Man kunne måske have sat bidragyderne som par fra henholdsvis dansk og svensk side og vundet meget ved det, hvad det komparative angår.

Laura Skinnebachs analyse af Rosenkrantzernes memoriale strategier ved etableringen af en gravkirke i Hornslet i 1500-tallet gennem translationer, dvs. overflytninger, er noget skæmmet af sin fagjargon. Den er en studie i skabelsen af kontinuitet, men det bliver ikke helt klart, om det er det slægtsmæssige eller det religiøse, der er den bestemmende faktor i denne konstruktion, der ganske bevidst spænder over det brud, som reformationen og Grevens Fejde var. Hvad er det for en kult, Skinnebach tematiserer? Er der tale om en religiøs eller en, der er bundet til adelens egen „mytologi“, etos og kodeks – og som blot udtrykker denne ved de materielle, herunder religiøse, levn, der nu engang er til rådighed i en kirke?

Værket er smalt ved at være en rigtig Øresundsproduktion, der ikke ser Norden i et større perspektiv. Danmark er nærmest defineret ved det nuværende Danmark uden hertugdømmer, Østersøen og Nordatlanten, ligesom Sverige er rensat for enhver forbindelse med Finland – både historisk og historiografisk. Ikke desto mindre ligger bogen godt til brug. Det er en bog, der i høj grad har manglet på markedet.

Carsten Bach-Nielsen